

بررسی جامعه‌شناختی تغییرات فرهنگی در مناطق لک نشین

علی رضائیان^۱

منصور وثوقی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۴/۱۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۹/۱۵

چکیده

جوامع سنتی که در چند قرن گذشته تحت تاثیر فرایند مدرنیزاسیون قرار گرفته اند حالتی بینابین یافته که برخی آنها را جوامع در حال گذر یادرحال توسعه نام نهاده اند. فرایند مدرنیزاسیون چنان گسترش یافته که عملاً تمام مرزهای فرهنگی، جغرافیائی، قومی، ملی وایدئولوژیکی رادرنوردیده است وهمه فرهنگها را تحت تاثیر قرارداده وهیچ فرهنگی ازگرداب مدرنیته درامان نمانده است. مناطق لک نشین استان لرستان با ویژگیهای مختص خویش جامعه ای سنتی بوده که تحت تاثیر مولفه های مدرنیسم به جامعه ای در حال گذر تبدیل شده است. ونتیجه آن تحولاتی بوده که در عرصه ارزش ها و هنجارها شکل گرفته و معضلاتی که عمومیت یافته و به زندگی مردم رسوخ کرده است.پشتوانه تئوریک تحقیق نظریه دگرگونی فرهنگی رونالد اینگلهارت بوده وجامعه آماری تحقیق شامل مردان وزنان بالای ۱۵سال ساکن در استان لرستان(مناطق لک نشین) می باشد که حجم نمونه ای به تعداد ۳۸۴نفر از سه شهر نورآباد، کوهدشت والشترانتخاب شده است. پرسش نامه مهمترین ابزار گردآوری اطلاعات بوده ونتایج به دست آمده نشان می دهد که به زبان اینگلهارتری جامعه لکستان در دوره کمیابی به سر می برد، بنابراین مهمترین اولویت های ارزشی افراد ارزش های مادی هستند وافراد هنوز به سطح ارزش های فرا مادی نرسیده اند.

واژه های کلیدی: تحولات فرهنگی، کمیابی، ارزشهای مادی، ارزشهای فرامادی، نسل.

۱- دانشجوی دکتری جامعه شناسی، واحد علوم وتحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، ایران، نویسنده اصلی، مسئول مکاتبات.

۲- استاد گروه جامعه شناسی، واحدعلوم وتحقیقات، دانشگاه آزاداسلامی تهران، ایران.

۱. مقدمه

ما درجهانی زندگی می‌کنیم که روابط درونی افراد به طور فزاینده‌ای در حال افزایش است، به هر حال این درمقایسه بایک فرهنگ مصرفی واضح تر می‌نماید. مردم سراسر دنیا لباسهای دوخته شده در چین یا مالزی را می‌پوشند و ماشینهای ساخت سوئد و مکزیک را رانندگی می‌کنند و به موزیک آمریکائی بر روی استریوهای ساخت کره یا ژاپن گوش می‌دهند (Molder, 2000:1).

این مسائل نشانگان تغییرات فرهنگی در میان جوامع مختلف است به صورتیکه واژه جدال برانگیز جهانی شدن، حکایت از دنیای ارتباطاتی دارد که همه فرهنگها راتحت تاثیر قراردادها چنانکه می‌توان یکی از ویژگیهای مهم فرهنگها را تغییرپذیری آنها دانست. یکی از ویژگیهای مهم فرهنگ تغییر پذیری آن است بدین مفهوم که هیچ فرهنگ ثابتی وجود ندارد و فرهنگها دائم در حال تغییر و تحول می‌باشند. تغییرات فرهنگی و درنگاهی کلی تر تغییرات اجتماعی از چالشهای ذهنی جامعه‌شناسان اولیه بوده است. بدین مفهوم که تلاش بزرگان جامعه شناسی مثل دورکیم، وبر، زیمل و... در جهت تئوریزه کردن مفهوم فرهنگ و تغییرات فرهنگی بوده است و به جرأت می‌توان گفت که علت پیدایش برخی رشته‌های علمی مثل جامعه‌شناسی و حوزه مطالعات فرهنگی، تغییراتی بود که جهان از قرن هیجدهم به خود دید و خیلی از جامعه‌شناسان دغدغه خود را تغییرات فرهنگی قراردادند و مسئله آنها گذار جامعه سنتی به مدرن بوده است.

جامعه ایران در نتیجه فرایند نوسازی^۱ دچار تغییرات و دگرگونی در سطوح مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ارزشی شده است. «تغییرات فرهنگی که در جامعه ایران به وجود آمده است همواره نسل گذشته را نگران کرده که شاید به گونه‌ای جامعه دچار فروپاشی اجتماعی شده است و این خود ناشی از عدم اعتماد به نسل نو یا ویژگیهای خاص خویش است بدین معنی که آفریدن ارزشهای واحد و از هم پاشیدن آنها چیزی است که در عصر حاضر اتفاق افتاده است و ما باید بر این یکجانبه‌نگری خودفائق آئیم زیرا در غیر این صورت کار را به آنجا خواهیم کشاند که حتما کودکان خود را فاسد بنامیم زیرا که از آن ارزشهای یکدست تبعیت نمی‌کنند.» (اباذری، ۱۳۸۰: ۶۹).

عده‌ای که نسبت به تغییرات و دگرگونیها بدبین بوده معتقدند که تغییرات در جهت و راستای فرهنگ گذشته نمی‌باشد بلکه گسستی در ارزشها و هنجارهای گذشته است و از طرفی دیگر عده‌ای نسبت به آن خوش بین بوده و آن را در راستای فرهنگ و ارزشها و هنجارهای گذشته می‌دانند.

"نسلی که در حال حاضر ورود به سطوح تاثیر گذار اجتماعی و سیاسی جامعه ایران می‌باشد، به دلایل متعدد و محکم بانسل قبل از خود که انقلاب را سامان داد و تاکنون نیز جامعه و حکومت را مدیریت کرده، متفاوت است و شکاف دارد و نه تنها اختلاف و تفاوتی در الگوهای رفتاری و تعاملات اجتماعی اینها می‌توان دید، بلکه یک شکاف عمیق ذهنی و فاصله مشهود و آشکار بین نظامات اعتقادی و ارزشی دو نسل وجود دارد. باتوجه به عوامل بیرونی اثر گذار بر خانواده و افزایش جمعیت جوان و نیازهای آنها، جامعه ایرانی با تفاوت نسلی روبرو شده است، ضمن اینکه نسل پیران و نوجوانان و کودکان وجود دارند، جوانان بعنوان یک گروه اجتماعی جدید مطرح شده‌اند، این نسلها از یکدیگر متمایز و متفاوتند." (آزاد ارمکی، ۱۳۸۰: ۶۸)

استان لرستان یکی از استانهای به اصطلاح محروم ایران است که با انبوهی از مشکلات درگیر است هم اکنون بر اساس آمار رسمی مقام دوم بیکاری را در کشور داراست. از لحاظ شاخص توسعه انسانی در رده‌های پائین تر، گروهی از استانها قرارداد کرده بر اساس گزارش توسعه انسانی در رتبه متوسط قرار دارند و همچنین در تمام شاخص‌های توسعه انسانی بجز

نرخ ترکیبی ثبت نام ناخالص در مقاطع تحصیلی با میانگین کشور فاصله قابل تاملی دارد. روند نوسازی بافت سنتی جامعه لرستان را در اکثر زمینه‌ها مثل خانواده، اقتصاد، سیاست و هنجارهای اخلاقی و اجتماعی دگرگون ساخته است. شهرنشینی در دهه‌های اخیر با رشد چشمگیری همراه بوده است و تغییرات بنیادینی در عرصه فرهنگ و ساختارهای اجتماعی به وجود آمده است و البته زمانی می‌توان از تغییرات فرهنگی سخن به میان آورد که در چندین سطح جامعه دچار تغییر و تحول شود. همانطوریکه که کاستلز در جلد دوم عصر اطلاعات به نقل از بلاچنین می‌آورد:

"تغییر شکل فرهنگ جامعه به ناچار باید در چندین سطح رخ دهد، اگر فقط در ذهن افراد جامعه حادث شود قدرتی ندارد، اگر فقط زائده اقدامات دولت باشد، جابرا نه است، تغییر و دگرگونی شخصی برای عده کثیر لازم و حیاتی است و نباید تنها دگرگونی در آگاهی باشد بلکه باید شامل کنش فردی نیز باشد" (کاستلز، ۱۳۸۰).

پژوهش حاضر به دنبال سنجش، تغییرات به وجود آمده در عرصه ارزشها و هنجارهای مهم اجتماعی، اخلاقی، دینی و خانوادگی در بین گروههای مختلف سنی در استان لرستان (مناطق لک نشین) می‌باشد تا از این رهگذر به بررسی تغییرات فرهنگی پرداخته و با بررسی ویژگیهای فردی و نگرشی افراد به سطوح مختلف تغییرات، به تبیین آنها بپردازد.

هدف اساسی این تحقیق بررسی وضعیت تغییرات فرهنگی در مناطق لک نشین استان لرستان بر مبنای تئوری تحولات فرهنگی رونالد اینگلهارت می‌باشد، سایر اهداف فرعی به شرح زیر می‌باشد.

- بررسی و شناخت اولویت‌های ارزشی (مادی - فرامادی) در بین پاسخگویان.

- بررسی و شناخت وضعیت تحولات ارزشهای دینی در جامعه لکستان.

- شناخت وضعیت تحولات ارزشهای خانوادگی در جامعه لکستان.

- بررسی و شناخت وضعیت تحولات ارزشها و هنجارهای جنسیتی در لکستان.

- بررسی عوامل تاثیر گذار بر تغییرات فرهنگی در لکستان.

از زمانی که جامعه‌شناسی به عنوان یک علم در میان علوم بشری جایگاه پیدا کرد مسأله تغییرات اجتماعی همواره مسأله‌ای در خور اهمیت بوده است به گونه‌ای که می‌توان علت وجودی رشته جامعه‌شناسی را تغییرات و تحولاتی دانست که جهان از قرن هیجدهم به خود دیده است. مسأله تغییرات اجتماعی و فرهنگی آنچنان ذهن جامعه‌شناسان اولیه را به خود مشغول کرده بود که دغدغه آنها فهم و تشریح این گونه تغییرات بود

رونالد اینگلهارت محقق و پژوهشگر حوزه تغییرات فرهنگی و ارزشی می‌باشد که بحث اصلی او دگرگونی ارزشی در سطوح مادی - فرامادی بوده و علاوه بر نظریه پردازی ادعای خود را به داده‌های آماری و کارهای پیمایشی و تجربی مستند می‌سازد. اینگلهارت در صدد فهم تحولات فرهنگی بر اساس تفاوت نسلهاست؛ و همه چیز را نسلی می‌بیند. اینگلهارت در جواب این سؤال که چرا فرهنگها دگرگونی می‌شوند چنین پاسخ می‌دهد:

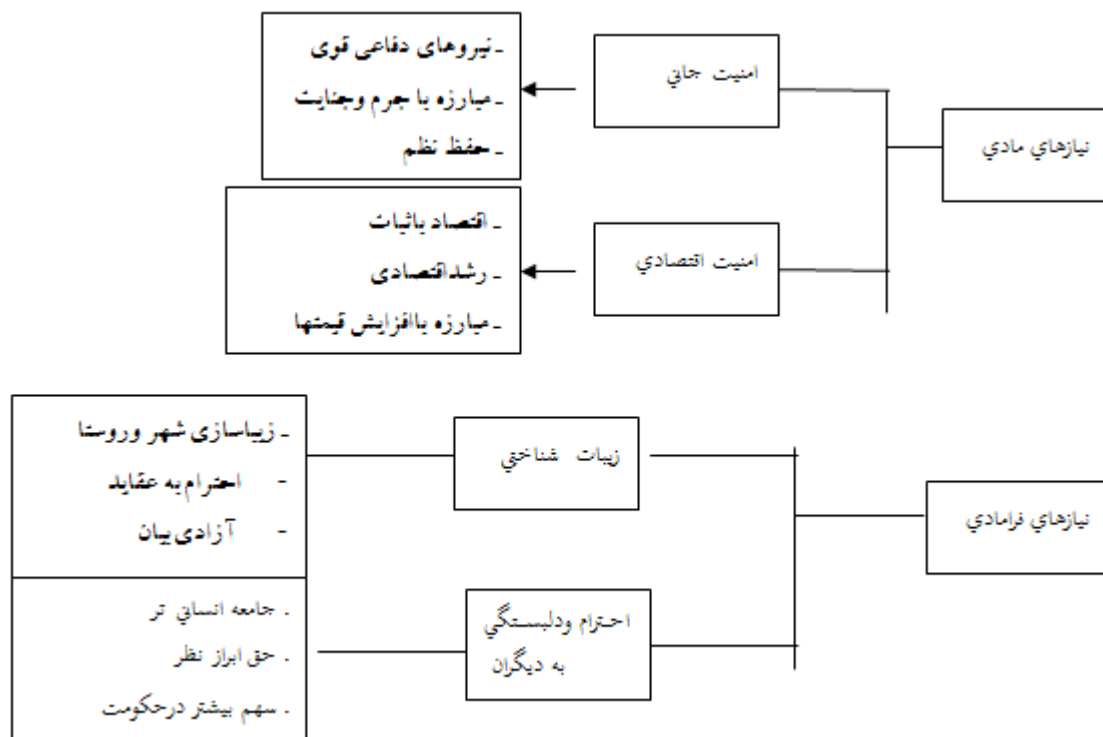
«هر فرهنگ رهیافت مردم را در تطابق با محیط نشان می‌دهد، به طور کلی در بلند مدت این رهیافت به دگرگونیهای اقتصادی، تکنولوژیکی و سیاسی پاسخ می‌دهند، آنها که پاسخ ندهند بعید است که گسترش یابند، و بعید است که جوامع دیگر از آنها تقلید کنند هر چند فرهنگها در پاسخ به دگرگونیهای محیط اقتصادی - اجتماعی، سیاسی، تکنولوژیکی تغییر می‌کنند، به نوبه خود نیز به محیط شکل می‌دهند.» (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۱)

نظریه مادی / فرامادی

اینگلهارت برای پی بردن به دگرگونی فرهنگی ارزشها را به دو دسته مادی و فرامادی تقسیم می‌کند. برای ارزشهای مادی دو مؤلفه رادر نظر می‌گیرد: ۱- امنیت اقتصادی که به وسیله گزینه‌های: اقتصادبائبات، رشد اقتصادی و مبارزه علیه افزایش قیمتها و ۲- امنیت جانی که به وسیله گزینه‌های: نیروهای دفاعی قوی، مبارزه با جرم و جنایت و حفظ نظم سنجیده می‌شود

و معتقد است که امنیت اقتصادی و جانی دو چیز همراه هم هستند و برای ارزشهای فرامادی نیز دو مؤلفه در نظر می‌گیرد:

- ۱- بعد زیبا شناختی که شامل: زیبا سازی شهر و روستا، احترام به عقاید و آزادی بیان می باشد
  - ۲- دلبستگی و احترام به دیگران شامل: جامعه انسانی تر، حق ابراز نظر و سهم بیشتر در حکومت.
- تقسیم بندی فوق را می توان به شکل نمودار زیر ترسیم کرد:

مبانی تئوریک نظریه مادی / فرامادی

«چارچوب نظری که اینگلهارت از ابتدای تحقیقاتش (در ۱۹۷۰) برگزیده و در مسیر کارش هم موفقیت آن را آزموده به اختصار از این قرار است: او در وهله اول اسلوب تحلیلی خود را بر دو فرضیه بنا می‌نهد، فرضیه کمیابی^۱ و فرضیه اجتماعی شدن^۲. بر طبق فرضیه کمیابی، اولویت های ارزشی فرد، بازتاب محیط اجتماعی و اقتصادی وی است. به این ترتیب که شخص بیشترین ارزشها را برای آن چیزهایی قائل می‌شود که عرضه آنها نسبتاً کم است. برای فهم این فرضیه که بسیار شبیه اصل نزولی بودن مطلوبیت نهایی در اقتصاد است. مفهوم سلسله مراتب نیازها بسیار به کار می‌آید. مردم به دنبال اولین نیازهایی می‌روند که ارضاء نشده اند و طبیعتاً با ارضای بادوام هر سطح از نیازها، به سراغ بعدی می‌روند. و اما فرضیه اجتماعی شدن از این سخن می‌گوید که مناسبات میان محیط اجتماعی و اقتصادی و اولویتهای ارزشی، یک رابطه مبتنی بر تطابق بلافاصله نیست و یک تأخیر زمانی محسوس در این بیان وجود دارد. در واقع، ارزشهای فردی تا حدود زیادی انعکاس شرایطی می‌شود که در طول سالهای قبل از بلوغ وی حاکم بوده است» (پیرحسینلو، ۱۳۸۰، ص ۵۳)

1.Scarcity

2.Socialization

اینکلهارت با انجام تحقیقات میدانی در جهت اثبات فرضیه کمیابی گامهای مؤثری برداشته است چنانچه با مطالعه کشورهای مختلف به این مهم پی برده است که به علت اینکه اکثر جمعیت این کشورها تحت گرسنگی و عدم امنیت اقتصادی زندگی نمی کنند، تحول تدریجی در زمینه ارزشها به وجود آمده مبنی بر اینکه نیاز به احترام، رابطه با دیگران، رضایت ذهنی و زیبایی شناختی مهم تر از تلاش برای به دست آوردن غذا و امنیت شده اند، چرا که دیگر نیازی به این تلاش نیست. «اما نتیجه اساسی تر را فرضیه بعدی بدست می دهد: دگرگونی ارزشی فوق نه مستقیماً، بلکه به واسطه و به همراه روند ورود نسل جدید به جامعه رخ می دهد چرا؟ چون نفوذ ارزشهای جدید بازتاب درک ذهنی فرد از امنیت مالی و جانی است، نه خود سطح اقتصادی. این یعنی نظام ارزشی فرد تنها تحت تأثیر وضعیت اقتصادی او نیست، بلکه بیشتر از این بر اثر محیط های فرهنگی و نهادهای رفاه اجتماعی سامان می پذیرد، که مجموعاً فضای پرورش و رشد فرد را شکل می دهند» (همان ص، ۵۳)

«اینکلهارت در سنجش ها و آزمونها و در نهایت تحلیلی که ارائه می دهد سه متغیر را از هم جدا می کند که عبارتند از: آثار نسلی^۱ یا همان تعریف طبیعی نسل، آثار چرخه زندگی^۲ یا نشانه های جوانی و سالخوردگی که او بیشتر بر دومی تأکید دارد و آثار دوره ای^۳ یعنی در هر برهه ای جامعه شکل و فضای خاصی دارد که این بر همه نسل ها تأثیر می نهد. اینکلهارت به درستی معتقد است که نباید آثار چرخه زندگی و آثار دوره ای را با تحولات نسلی اشتباه گرفت و آنچه او به دنبال آنست و آن را هم می یابد همین آخریست: تحولات نسلی و به خاطر همین مسأله اینکلهارت بنیان تئوری خود را بر تفاوت های نسلی نهاده است.» (همان ص ۵۴)

«دو فرضیه کمیابی و اجتماعی شدن با هم مجموعه به هم پیوسته ای از پیش بینی های مربوط به دگرگونی ارزشها را پدید می آورند اول: در حالی که فرضیه کمیابی دلالت بر این دارد که رونق و شکوفایی اقتصادی به گسترش ارزشهای فرامادی می انجامد فرضیه اجتماعی شدن مبین این است که نه ارزشهای فردی و نه ارزشهای یک جامعه را به طور کل یک شبه تغییر نمی کند. برعکس دگرگونی اساسی ارزشها به تدریج و بیشتر به طرزی نامریی روی می دهد این دگرگونی در مقیاس وسیع وقتی پدید می آید که یک نسل جوانتر جایگزین نسل مسن تر در جمعیت بزرگسالان یک جامعه می شود. دوم: پس از یک دوره افزایش سریع امنیت جانی و اقتصادی شخص انتظار دارد بین اولویتهای ارزشی گروههای بزرگتر و جوانتر تفاوتی محسوس بیابد: این اولویتهای ارزشی باید تحت تأثیر تجربه های مختلف سالهای شکل گیریشان باشد» (اینکلهارت، ۱۳۷۳ ص ۷۷)

اینکلهارت در ادامه به تأثیرات آثار گروه سنی و آثار دوره ای بر یکدیگر می پردازد و معتقد است که: فرضیه کمیابی مبین آثار دوره ای است. دوره شکوفایی و رونق اقتصادی به افزایش فرامادگرایی می انجامد و دوره های کمیابی به مادگرایی. فرضیه جامعه پذیری حاکی از این است که آثار بلند مدت گروه سنی نیز وجود دارد: ارزشهای یک نسل بازتاب اوضاع حاکم در طول سالهای پیش از بلوغ است.

۲. روش

در ارتباط با موضوع این تحقیق همایشی تحت عنوان بررسی تحولات فرهنگی و اجتماعی استان لرستان برگزار گردید که نتایج آن و مقالات رسیده به دبیرخانه همایش در کتابی تحت عنوان بررسی تحولات فرهنگی و اجتماعی استان لرستان به چاپ رسیده است.

در این کتاب مجموعاً ۱۵ مقاله چاپ شده که هر کدام از زوایای مختلف تحولات شکل گرفته در استان لرستان را مورد کاوش قرار داده‌اند. علاوه بر مقالات مذکور «تغییر و تحولات در لرستان و پیامدهای آن» عنوان مقاله‌ای است که توسط دکتر سکندامان الهی بهاروند در نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران (نامه شماره ۵) به چاپ رسیده است. نگارنده مقاله با رهیافتی انسان‌شناسی به ریشه‌یابی به مسائل و مشکلات لرستان در ارتباط با تغییر و تحولات در این منطقه پرداخته و به این نتیجه رسیده است نفوذ تمدن غرب مایه دگرگونی در ایران واز جمله لرستان شده است. همچنین اشاره می‌کند برنامه‌های نوسازی ناهماهنگ در لرستان باعث تغییرات ناهماهنگ در ساختار سیاسی، اقتصادی و اجتماعی گردیده و این روند مهمترین عامل بروز مسائل و مشکلات کنونی لرستان بشمار می‌آید. راه حل مشکلات را نیز در وهله اول اصلاحات سیاسی و مشارکت مردمی می‌داند. امان الهی بهاروند تغییرات بوجود آمده در ایران و لرستان در عرصه‌های قوم‌گرایی، جوامع روستایی، اقتصاد، تشکیلات سیاسی، اجتماعی و آموزشی را ناشی از فرایند نوسازی در ایران می‌بیند. (Amanolahi baharvand2010)

تکنیک‌های جمع‌آوری اطلاعات، در تحقیق حاضر علاوه بر مطالعه منابع و متون نظری و تاریخی و آمارنامه‌های سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور از پرسش‌نامه به عنوان ابزار سنجش تغییرات فرهنگی در جامعه آماری استفاده شده است. جامعه آماری در این پژوهش عبارت است از مردان و زنان بالای پانزده سال ساکن در مناطق لک‌نشین استان لرستان که تعداد ۳۸۴ نفر از آنها با استفاده از فرمول اصلاح شده کوکران بعنوان حجم نمونه انتخاب شده‌اند.

در تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق از آزمون‌های مختلف آماری مثل: تحلیل عامل، کاسکوئر، کندانال تائو، آزمون یو-مان ویتنی و... بانرم افزار spss استفاده شده است. در این تحقیق جهت تعیین حجم نمونه از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شده است. بدین صورت که ابتدا مناطق لک‌نشین استان لرستان را به سه خوشه دلفان، کوه‌دشت و سلسله تقسیم نموده از هر خوشه یک شهر انتخاب شده است. شهرهای انتخاب شده از هر خوشه عبارتند از: ۱- نورآباد ۲- کوه‌دشت ۳- الشتر

متغیرهای تحقیق

متغیر وابسته

متغیر وابسته این تحقیق به طور کلی تغییرات فرهنگی می‌باشد که در سطح ارزشهای مادی / فرامادی، خانواده، هنجارها و ارزشها جنسیتی و دین به تشریح آنها پرداخته می‌شود.

ارزشهای مادی / فرامادی

تعریف مفهومی:

اینگلهارت بین ارزشهای مادی و فرامادی تفاوت قائل می‌شود، وی خواسته‌های سنتی، امنیت اقتصادی و جانی و ارزشهای متناظر با آن را ارزشهای مادی و خواسته‌هایی چون جامعه‌ای انسانی تر و بیشتر مشارکت جو، بیان عقیده و علائق زیبایی‌شناختی را ارزشهای فرامادی می‌نامد.

تعریف عملیاتی:

اینگلهارت جهت شاخص‌سازی سنججه دوازده ارزشی خود را ارائه می‌دهد:

الف) حفظ نظم در کشور. ب) اعطای حق بیشتر به مردم در تصمیم‌گیریهای دولت. ج) مبارزه علیه افزایش قیمت‌ها. د) دفاع از آزادی بیان. ه) حفظ آهنگ سریع رشد اقتصادی. و) اطمینان از این که کشور نیروی دفاعی نیرومندی دارد. ز) اعطای حق بیشتر به مردم در تصمیم‌گیریهای مربوط به کار و اجتماعشان. ح) کوشش در جهت زیبا سازی شهرها. ط) حفظ اقتصاد با ثبات. ی) مبارزه با جرم و جنایت. ک) حرکت به سوی جامعه‌ای انسانی‌تر. ل) حرکت به سوی جامعه‌ای که ارزش‌های آن‌دیده‌ها در آن بیش از پول است.

خواسته‌های «الف»، «ج»، «ه»، «ط» و «ی» برای نمودار ساختن تأکید بر اهداف مادی طرح شدند دیگر ارزشها به این منظور طرح شده‌اند که خواسته‌های فرامادی را نمودار سازند. از این رو افراد را می‌توان به سه سنخ ارزشی تقسیم کرد:

- ۱- مادیون محض (آنهایی که اولویت‌های اولشان منحصراً مادی است)
- ۲- فرامادیون محض (آنهایی که اولویت‌های اولشان منحصراً به ارزشهای فرامادی داده شده است)
- ۳- سنخهای التقاطی (براساس ترکیباتشان از دو سنخ ارزشی). (اینگلهارت، ۱۳۷۳، صص ۸۴-۸۳)

خانواده

هدف از تغییرات فرهنگی در سطح خانواده ارزشها و هنجارهایی می‌باشد که در خانواده مطرح می‌شود و این ارزشها و هنجارها عبارتند از: احترام به والدین، مسئولیت والدین در قبال فرزندان، تربیت فرزندان، گذران وقت با والدین، تعداد ایده آل فرزند، رشد سعادت‌مندانانه کودک، پایه و اساس ازدواج، تأثیر ونفوذ در خانواده، داشتن بیش از یک زن برای مرد و ازدواج موقت.

هنجارها و ارزشهای جنسیتی

منظور از هنجارها و ارزشهای جنسیتی، دیدگاهها و نگرشهایی است که در ارتباط با جنس زن در اجتماع وجود دارد و و این هنجارها و ارزشها که در سطح مقیاس رتبه‌ای و اسمی مورد سنجش قرار گرفته است عبارتند از: اولویت مردان نسبت به زنان در گرفتن مشاغل، خوشبختی زن در گرو داشتن فرزند، سهم بودن زن و شوهر در کسب درآمد خانواده، در کل مردان نسبت به زنان رهبران سیاسی بهتری می‌شوند، مهمتر بودن تحصیلات دانشگاهی برای یک پسر تا یک دختر، اهمیت حجاب اسلامی، معاشرتی بودن، مادری خوب بودن، همسری خوب بودن، حمایت کردن از خانواده و مطیع بودن زن از شوهر. با استفاده از تحلیل عامل درسه بعد اجتماعی، خانوادگی، و دینی شاخص سازی انجام گرفته است. جهت تحلیل خصوصیات نه گانه مذکور از روش استخراج تحلیل مؤلفه‌های اصلی و روش چرخشی واریماکس استفاده شده که مقدار کیزر مایر (kmo) برابر ۰/۶۳ می‌باشد که در حد قابل قبولی است و مقدار p آن مساوی ۰/۰۰۰ است. در مجموع تحلیل عامل نشان می‌دهد که برای خصوصیات فوق سه عامل قابل استخراج می‌باشد. عامل اول شامل مادری خوب بودن، همسری خوب بودن و حمایت از خانواده است که در مجموع تحت عنوان ناهنجارهای خانوادگی به تجزیه و تحلیل آنها پرداخته می‌شود و عامل دوم شامل حجاب اسلامی و فضیلت دینی که بنام هنجارهای مذهبی و عامل سوم شامل معاشرتی بودن، استقلال رأی، کارکردن بیرون از خانه و تحصیلات که هنجارهای اجتماعی مهم برای جنس زن محسوب می‌شود. نتایج بدست آمده از تحلیل عامل هنجارهای مهم برای زن در جدول شماره زیر قابل مشاهده می‌باشد.

تحلیل عامل متغیرهای مربوط به خصوصیات مهم یک زن

متغیرها	عامل اول	عامل دوم	عامل سوم
مادری خوب بودن	۰/۸۶۴		
همسری خوب بودن	۰/۹۰۹		
حمایت کردن از خانواده	۰/۵۳۵		
حجاب اسلامی		۰/۸۰۳	
فضیلت دینی		۰/۸۱۳	
معاشرتی بودن			۰/۶۲۵
استقلال رای			۰/۷۴۷
کارکردن بیرون از خانه			۰/۵۹۵
تحصیلات			۰/۶۱۲

$kmo = ۰/۶۳$ $بارتلت = ۶۳۲/۷$ $درجه آزادی = ۳۶$ $sig = ۰/۰۰۰$ $۲۷/۶۲۴ =$ واریانس

دین

منظور از دین، ارزشها و هنجارهایی است که در مورد باورها و رفتارهای دینی وجود دارد با استفاده از تحلیل عامل در سه بعد اعتقادی، نگرشی، و کنشی شاخص سازی انجام گرفته است.

بعداعتقادی دین

جهت ساختن شاخص بعد اعتقادی دین از پنج سؤال (اعتقاد به خدا، زندگی پس از مرگ، صاحب روح بودن انسانها، وجود جهنم و بهشت) استفاده شده است. بدین صورت که ابتداء با استفاده از دستور Reliability پنج آیتم را وارد نمودیم. مقدار آلفای کرونباخ $۰/۷۳$ می باشد که همبستگی درونی نسبتا خوبی را بین آیتمها انتخاب شده جهت شاخص سازی نشان می دهد. سپس با استفاده از دستور Data Reduction/factor به تحلیل عامل پرداخته که پنج آیتم در یک عامل آمده و بعد فرعی ندارند. آمارهای مختلف تحلیل عامل عبارتند:

$kmo = ۰/۷۳$ $مقدار بارتلت = ۵۳۶/۹۵$ $df = ۱۰$ $sig = ۰/۰۰۰$ $۵۲/۶۲ =$ واریانس

component(مولفه ها)

اعتقاد به خدا	۰/۷۱۲
اعتقاد به زندگی بعد از مرگ	۰/۵۸
آیا انسانها صاحب روحند؟	۰/۶۶۹
اعتقاد به وجود جهنم	۰/۸۳۸
اعتقاد به وجود بهشت	۰/۷۹۹

بعد نگرشی دین

جهت ساختن بعد نگرشی دین (نگرش به هنجارها و ارزشهای دینی) از سه سؤال متوالی (اهمیت دین در زندگی، اهمیت نمازهای پنجگانه و اهمیت خداوند در زندگی از نظر پاسخگویان) استفاده شده است. میزان آلفای کرونباخ با استفاده از دستور Reliability جهت این شاخص ۰/۶۹ بوده که این مقدار آلفا سازگاری نسبتاً خوبی را بین آیتم‌های فوق جهت شاخص سازی نشان می‌دهد. سپس به تحلیل عامل آنها پرداخته که مقادیر مختلف و ضرایب هر کدام از آیتم‌ها جهت شاخص ساختگی به شرح زیر می‌باشد.

بارتلت = ۱۲۰/۹۱ kmo = ۰/۶۱   ۳=درجه آزادی   sig = ۰/۰۰۰   ۵۶/۵۵۷=واریانس

(مولفه‌ها)

متغیر	بارعاملی
اهمیت دین در زندگی	۰/۷۲۰
اهمیت نمازهای پنج‌گانه	۰/۸۱۱
اهمیت خداوند در زندگی	۰/۷۱۲

بعد کنشی دین

برای ساختن شاخصی تحت عنوان بعد کنشی دین (میزان انجام هنجارهای دینی) از چهار آیتم (شرکت در آئین‌های دینی، ادای نمازهای روزانه، خواندن نماز در مسجد و نیایش با خدا) استفاده شده است. میزان آلفای کرونباخ برای چهار سؤال فوق ۰/۶۸ بوده که این مقدار قابل قبول است. مقدار kmo و ضرایب هر کدام از آیتم‌ها به شرح زیر می‌باشد.

مقدار بارتلت = ۱۲۷/۹   kmo = ۰/۶۶   ۶=درجه آزادی   sig = ۰/۰۰۰   ۴۴/۸۹=واریانس

Component (مولفه‌ها)

شرکت در آئین‌های دینی	۰/۷۷۳
ادای نمازهای روزانه	۰/۶۹۹
خواندن نماز در مسجد	۰/۴۹۰
نیایش با خداوند	۰/۶۸۵

متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل در این تحقیق عبارتند از: سن، تحصیلات، شغل، منطقه، جنسیت، وضعیت تأهل و درآمد.

۳. یافته‌ها

از میان حجم نمونه تحقیق تعداد ۲۰۲ نفر (۵۲/۶ درصد) را مردان و ۱۷۶ نفر (۴۵/۸ درصد) را زنان تشکیل می‌دهند که از این میان ۵۳/۶ درصد متأهل و ۴۵/۳ درصد مجرد هستند.

از نظر ترکیب گروه سنی ۱۴/۷ درصد در گروه سنی ۲۴-۱۵ سال، ۲۱/۹ درصد در گروه سنی ۳۴-۲۵ سال، ۱۶/۹ درصد ۴۴-۳۵ سال، ۷ درصد ۵۴-۴۵ سال، ۷ درصد ۶۴-۵۵ سال و ۴/۴ درصد در گروه سنی ۶۵+ سال قرار داشتند. پاسخگویان از لحاظ تحصیلات ۱۶/۷ درصد بیسواد، ۱۴/۱ درصد ابتدایی، ۹/۹ درصد سیکل، ۴۰/۱ درصد دیپلم، ۷ درصد فوق دیپلم، ۱۱/۵ درصد نیز دارای تحصیلات لیسانس و بالاتر بوده اند.

سنخ ارزشی و وضعیت دگرگونی ارزشی

با توجه به داده‌ها بدست آمده در این تحقیق تعداد ۲۱۶ نفر (۵۶/۳ درصد) پاسخگویان جز سنخ ارزشی مادیون، تعداد ۱۴۱ نفر (۳۶/۷ درصد) التقاطی و تعداد ۲۴ نفر (۶/۳ درصد) فرامادیون می‌باشند.

اینکلهارت اشاره می‌کند که دگرگونی‌های فرهنگی زمانی رخ می‌دهند که دگرگونی‌های به اندازه کافی بزرگ در محیط اقتصادی تکنولوژیکی و سیاسی - اجتماعی صورت گرفته باشند. بر همین اساس نیز مهمترین فرضیه این تحقیق شکل گرفت و نتایج بدست آمده نیز موید این مطلب می‌باشد که اکثر افراد در سطح ارزشهای مادی هستند و فقط تعداد اندکی از آنها گرایش به ارزشهای فرامادی دارند. بررسی رابطه گروههای سنی با سنخ‌های ارزشی حاکی از آن است که بین گروههای سنی و سنخ ارزشی رابطه معنی‌داری مشاهده نمی‌شود و این یافته مؤید فرضیه اول ما می‌باشد که افراد در سطح ارزشهای مادی مانده‌اند و به سطح ارزشهای فرامادی نرسیده‌اند. در زمینه رابطه میان تحصیلات و سنخ‌های ارزشی، رابطه معنی‌داری در سطح ۵ درصد مشاهده شده و رابطه نیز از نوع غیرخطی می‌باشد. بدین مفهوم که میزان فرامادیون در بین بیسوادان ۱/۶ درصد، ابتدایی‌ها ۹/۳ درصد، متوسطه ۴/۷ درصد و بالاخره این میزان در بین تحصیلات عالی به ۸/۸ درصد افزایش پیدا می‌کند سنخ ارزشی با دیگر متغیرهای مستقل (منطقه محل زندگی، جنسیت، وضعیت تأهل و درآمد) رابطه معنی‌داری ندارد.

تحولات ارزشی در عرصه دین

بعد اعتقادی دین

بعد اعتقادی دین با دو متغیر تحصیلات و وضعیت تأهل رابطه معنی‌داری دارد. صد درصد بیسوادان در بعد اعتقادی دین کاملاً معتقد هستند در حالی که این میزان برای افراد با تحصیلات دانشگاهی به ۹۵/۵ درصد می‌رسد. ۹۹/۵ درصد متأهلین در مقابل ۹۵/۶ درصد مجردین نیز در بعد اعتقادی دین معتقد و کاملاً معتقد هستند. در بین سایر متغیرهای مستقل با بعد اعتقادی دین، رابطه معنی‌داری مشاهده نمی‌شود.

بعد کنشی دین

در بعد کنشی دین انجام آزمون آماری حاکی از آن است که بین گروههای سنی و بعد کنشی دین رابطه معنی‌داری در سطح یک درصد خطا مشاهده می‌شود در حالیکه ۸۲/۹ درصد گروههای سنی ۵۵ ساله‌ها به بالا همیشه و مداوم اعمال مذهبی را به جای می‌آورند ۵۲/۶ درصد، ۲۴-۱۵ ساله‌ها اعمال مذهبی را انجام می‌دهند. بعد کنشی دین با تحصیلات نیز رابطه معنی‌داری دارد. در حالیکه ۷۷ درصد بیسوادان همیشه و مداوم اعمال مذهبی را انجام می‌دهند این میزان در بین افراد با تحصیلات دانشگاهی به ۶۳ درصد می‌رسد.

بعد نگرشی دین

بعد نگرشی دین از دیگر شاخص‌های ساخته شده بود که خلاصه نتیجه به دست آمده از آمارهای مختلف به شرح زیر می‌باشد:

بین گروه‌های سنی مختلف و بعد نگرشی دین رابطه معنی داری گزارش نمی‌شود. بین بعد نگرشی دین و تحصیلات رابطه معنی داری در سطح یک درصد خطا مشاهده می‌شود. درحالی‌که ۱۰۰ درصد افراد بیسواد دین را در زندگی بسیار مهم می‌دانند این میزان در نزد افراد دارای تحصیلات دانشگاهی به ۹۴/۲ درصد می‌رسد.

بین سطح درآمد و بعد نگرشی دین رابطه معنی داری مشاهده می‌شود. هرچه سطح درآمد خانواده بالاتر می‌رود دین از نظر آنها اهمیت کمتری پیدا می‌کند و با لعکس هر چه سطح درآمد پایین‌تر می‌آید بر میزان اهمیت دین افزوده می‌شود.

هنجارهای خانواده

بررسی تغییرات بوجودآمده در سطح هنجارهای خانواده از دیگر موضوعات مورد مطالعه بوده که نتایج بدست آمده به شرح زیر می‌باشد. گروه‌های سنی مختلف از میان نه شاخص مطرح شده درمورد هنجارهای خانواده با دو مورد از آنها رابطه معنی داری دارد که عبارتند از: پایه و اساس ازدواج و گذراندن وقت با والدین.

درمورد شاخص پایه و اساس ازدواج هر چه بر سن افراد افزوده می‌شود نظر والدین را بعنوان پایه و اساس ازدواج قلمداد می‌کنند. این میزان در بین گروه‌های سنی ۲۴-۱۵ سال به ۳۲/۲ درصد و با یک حرکت صعودی در نزد گروه سنی ۵۵ سال به بالا به ۶۷/۴ درصد می‌رسد در شاخص گذراندن وقت با والدین قضیه برعکس می‌شود گروه سنی ۲۴-۱۵ سال بیشتر از سایر گروه‌ها، هر هفته با والدین خود وقت می‌گذرانند.

تحصیلات بعنوان یک متغیر مستقل با سه شاخص مسئولیت والدین درمقابل فرزندان، پایه و اساس ازدواج، و بیشترین نفوذ در خانواده رابطه دارد. ۹۶/۹ درصد بیسوادان مسئولیت والدین را حداکثر تلاش برای فرزندان حتی به قیمت سلامتی خویش می‌دانند در حالی‌که این میزان در بین افراد دارای تحصیلات ابتدایی، متوسطه و عالی به ترتیب ۷۶/۹ درصد، ۷۰/۷ درصد، ۷۰/۶ درصد می‌رسد. درزمینه پایه و اساس ازدواج هر چه تحصیلات افراد بالاتر می‌رود بر میزان موافقت آنها با گزینه عشق به عنوان پایه و اساس ازدواج افزوده می‌شود.

بین منطقه محل زندگی (شهری - روستایی) و سه مورد از هنجارهای خانواده تفاوت معنی داری مشاهده شده که عبارتند از: مسئولیت والدین درقبال فرزندان، نیازمندی رشد کودک به والدین و ازدواج موقت.

روستائیان بیشتر از شهرنشینان (۸۱ درصد در مقابل ۷۲/۶ درصد) معتقدند که والدین موظفند که حداکثر تلاش را برای فرزندان خود به خرج دهند. همچنین ۸۵/۴ درصد روستائیان درمقابل ۷۴/۵ درصد شهرنشینان با این شاخص موافقت کرده اند در حالی‌که این میزان در نزد شهرنشینان به ۶۷/۷ درصد کاهش پیدا می‌کند.

سطح درآمد خانواده نیز با دو مورد از شاخص‌های مطرح شده درمورد خانواده رابطه معنی دار دارد. که عبارتند از: مسئولیت والدین در قبال فرزندان و گذراندن وقت با والدین. بدین مفهوم که هرچه درآمد افراد بالاتر می‌رود آنها بیشتر معتقدند که والدین زندگی خاص خویش را دارند و نایستی سلامتی خود را به خاطر فرزندانشان قربانی کنند و در مورد دوم هرچه سطح درآمد افراد بالاتر می‌رود میزان وقتی که آنها با والدین خود صرف می‌کنند بیشتر می‌شود.

هنجارهای جنسیتی و عوامل تاثیر گذار

بین گروه‌های سنی مختلف و اولویت قائل شدن برای مردان نسبت به زنان در امور مختلف مثل تحصیلات دانشگاهی، رهبری سیاسی و فرمانروایی تفاوت معنی داری مشاهده می‌شود. بدین معنی که هر چه بر سن افراد افزوده می‌شود میزان موافقت آنها با اولویت قائل شدن برای مردان بیشتر می‌شود. تحصیلات نیز از عوامل تاثیرگذار در نگرش افراد نسبت به اولویت قائل شدن برای مردان می‌باشد، هر چه برسواد افراد افزوده می‌شود از میزان موافقت آنها با اولویت قائل شدن

برای مردان کاسته می‌شود بین دو جنس زن و مرد و اعتقاد نسبت به اولویت مردان تفاوت معنی‌داری مشاهده می‌شود.

در مورد متغیر سطح درآمد نتایج بدست آمده حاکی از آنست که هرچه درآمد افراد افزایش می‌یابد از میزان موافقت آنها با اولویت قائل شدن برای مردان کاسته می‌شود. موارد مهم برای جنس زن را با استفاده از دستور تحیل عامل در سه شاخص، هنجارهای مذهبی، خانوادگی و اجتماعی دسته‌بندی نمودیم که تاثیرات هر کدام از متغیرهای مستقل بر این شاخص‌ها به شرح زیر می‌باشد:

گروه‌های سنی با مهم بودن هنجارهای مذهبی برای زن رابطه معنی‌داری دارد. بدین مفهوم که هر چه سن افراد افزایش پیدا می‌کند هنجارهای مذهبی برای زن در نزد آنها اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

تحصیلات نیز از میان سه شاخص مذکور فقط بر نگرش افراد نسبت به هنجارهای مذهبی برای زن تاثیر دارد. بدین مفهوم که هر چه سواد افراد افزایش پیدا می‌کند از مهم بودن هنجارهای مذهبی برای جنس زن کاسته می‌شود. ۹۸/۴ درصد افراد بیسواد هنجارهای مذهبی را برای جنس زن بسیار مهم قلمداد کرده‌اند در حالیکه این میزان در نزد افراد با تحصیلات دانشگاهی به ۶۵/۷ درصد کاهش پیدا می‌کند.

منطقه محل زندگی بر هر سه شاخص هنجارهای مذهبی، اجتماعی و خانوادگی برای جنس زن تاثیر دارد. روستائیان نسبت به شهرنشینان اهمیت بیشتری را برای هنجارهای مذهبی و خانوادگی و اجتماعی زن قائل هستند. و می‌توان گفت که هر چه بر میزان شهرنشینی افزوده می‌شود از میزان اهمیت هنجارهای مذهبی برای جنس زن در نزد افراد کاسته می‌شود. وضعیت تاهل نیز فقط با هنجارهای مذهبی برای جنس زن رابطه معنی‌دار دارد. میزان اهمیت هنجارهای مذهبی زن در نزد متاهلین بیشتر از مجردین می‌باشد.

در مورد سطح درآمد نیز هر چه درآمد افراد افزایش پیدا می‌کند از میزان اهمیت هنجارهای مذهبی زن کاسته می‌شود.

منابع

- استونز، راب (۱۳۹۰). متفکران بزرگ جامعه‌شناسی (مهرداد میردامادی، مترجم). تهران: نشر مرکز
  - ازاد ارمکی، تقی (۱۳۸۰). شکاف بین نسلی در ایران. نامه انجمن جامعه‌شناسی، شماره ۴.
  - ازاد ارمکی، تقی (۱۳۸۲). تحلیل ثانویه ارزشهای فرهنگی، انتشارات دانشگاه تهران.
  - ابادری، یوسف (۱۳۸۱). فروپاشی اجتماعی. آفتاب. شماره ۱۹.
  - ابراهیم پور، محسن (۱۳۷۷). تغییرات فرهنگی - اجتماعی جامعه روستایی استان لرستان. مجموعه مقالات، موسسه فرهنگی انتشارات زهد.
  - امان الهی بهاروند، سکندر (۱۳۹۱). مجموعه مقالات درباره لرستان، خرم‌آباد: انتشارات اردی بهشت.
  - امان الهی بهاروند، سکندر (۱۳۸۰). تغییر و تحولات در لرستان و پیامدهای آن. نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران شماره ۵.
  - ایزدپناه، حمید (۱۳۶۷). فرهنگ لکی. خرم‌آباد: موسسه فرهنگی جهانگیری.
  - اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳). تحولات فرهنگی در جوامع پیشرفته صنعتی. (مریم وتر، مترجم). تهران: انتشارات کویر.
  - بالس، کریستوفر (۱۳۸۰). ذهنیت نسلی. (حسین پاینده، مترجم). ارغنون، شماره ۱۹.
  - بیکر، ترزال (۱۳۷۷). نحوه انجام تحقیقات اجتماعی. (هوشنگ نایبی، مترجم). تهران: انتشارات روش.
  - پیرحسینلو، علی (۱۳۸۱). فهم تحولات فرهنگی. آفتاب، شماره ۲۰.
  - توسلی، غلام عباس (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی کاروشغل. تهران: انتشارات سمت.
  - دلاور، علی (۱۳۷۶). مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: انتشارات رشد.
  - روشه، گی (۱۳۷۲). تغییرات اجتماعی. (منصور وثوقی، مترجم). تهران: نشر نی.
  - زیمیل، جورج (۱۳۸۰). تضاد فرهنگ مدرن. (هاله لاجوردی، مترجم). ارغنون، شماره ۱۸.
  - ساروخانی، باقر (۱۳۷۵). روشهای تحقیق در علوم اجتماعی. (جلداول). تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
  - سرمد، زهره و دیگران (۱۳۷۹). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: انتشارات آگاه.
  - سوینچ وود، آلن (۱۳۸۰). تحلیل فرهنگی و نظریه سیستمها. (محمد رضائی، مترجم). ارغنون، شماره ۱۸.
  - عبدی، عباس (۱۳۷۸). تحولات فرهنگی در ایران. تهران: انتشارات روش.
  - قبادی کیا، علی (۱۳۸۰). پیامدهای تغییرات فرهنگی. مجموعه مقالات همایش. تهران: موسسه انتشارات زهد.
  - کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، (حسن چاووشیان، مترجم). تهران: انتشارات طرح نو.
  - کرلینجر، فرد (۱۳۷۷). مبانی پژوهش در علوم رفتاری. (جلد اول). (حسن پاشا شریفی، مترجم). تهران: آوای نور.
  - مسقطیان، بهمن (۱۳۸۰). تغییرات فرهنگی در مازندران. پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی. دانشگاه تهران
  - سازمان مدیریت و برنامه ریزی (۱۳۷۸). اولین گزارش ملی توسعه انسانی.
  - سازمان مدیریت و برنامه ریزی (۱۳۷۹). گزارش اقتصادی اجتماعی لرستان.
  - سازمان مدیریت و برنامه ریزی (۱۳۷۹). گزارش توسعه انسانی ۱۹۹۴.
  - سازمان مدیریت و برنامه ریزی (۱۳۷۹). آمارنامه استان لرستان.
- Amanolahi baharvand, sekandar (2010) The Impact of Modernization on Iran. The journal of Daito Asian Studies, Daito Bunka University, Japan 2010

- **Edles, Laura Desfor (2002)**, cultural Sociology, britian,t.j.international,padstow,cornawall.
- **Habermas, jurgen(2002)**, Georg simmil on philosophy and culture,traslated by mathieu deflem,www.mathieudeflem.net.
- **Marshal, Gordon (1998)**, Dectionary of sociology, Britian,gox,wyman,reading,england.
- **Molder, Frances (2000)**, social problems of Modern word,world